

Філологія
Секретаріат кафедри
світової літератури
ФФ 26.133.108
Д. Гальчук
16.04.2020
Гальчук О.В.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.108
у Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, доценту,
професору кафедри світової літератури
Факультету української філології, культури і мистецтва
Оксані ГАЛЬЧУК

ВІДГУК

офіційного опонента Шостак Оксани Григорівни, доктора філологічних наук, доцента, професора кафедри філології та перекладу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, на дисертацію Шевченко Ірини Ігорівни «Художня інтерпретація екзистенціалістських мотивів у романістиці Кормака Маккарті», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

1. Актуальність теми дисертації.

Подане дисертаційне дослідження присвячене актуальній проблемі сучасного літературознавства — вивченню специфіки художньої репрезентації екзистенціалістських мотивів у творчості Кормака Маккарті. Актуальність теми не викликає сумнівів, оскільки вона зумовлена як необхідністю поглиблення українських студій з американської літератури, так і потребою переосмислення трансформації екзистенціалістської парадигми в контексті пост- і метамодерної культури. Підняті у дисертації питання перегукуються із дослідженнями у царині сучасної психології, які засновник напрямку екзистенційної психології Ірвін Ялом називає ціною самоусвідомлення людини або «раною смертності», які переслідують людство від початку історії.

Постать Кормака Маккарті займає чільне місце в каноні сучасної американської літератури, проте його творчість часто стає об'єктом дискусій через поєднання жорсткого натуралізму та глибокого метафізичного змісту. Рецензована дисертація Ірини Шевченко є вчасною та актуальною, оскільки пропонує системний аналіз ідіостилю письменника через призму

екзистенціалістських мотивів, що дозволяє по-новому інтерпретувати його художній світ. Актуальність підсилюється прагненням авторки простежити еволюцію екзистенціалістських ідей від класичних витоків до їх специфічного «американського» втілення в умовах порубіжжя та постапокаліпсису.

2. Наукова новизна одержаних результатів

Дисертація має належний зв'язок із науковими програмами та темами, виконується в межах затвердженої кафедральної тематики, що свідчить про її інституційну та концептуальну вмотивованість.

Наукова новизна дисертації І. І. Шевченко визначається цілісним підходом до вивчення творчості К. Маккарті, де екзистенціалістські мотиви розглядаються не як розрізнені елементи, а як структурно-семантична єдність.

- **Вперше запропоновано системну типологію екзистенціалістських мотивів.** Дослідниця відходить від традиційного описового аналізу, пропонуючи чітку класифікацію мотивів за двома векторами: **аксіологічним** та **танатологічним**. Погоджуємося з авторкою, що така структуризація дозволяє виявити внутрішню логіку художнього світу письменника, що *«в сукупності формують онтологічну вертикаль його творів»* (с. 14). **Поглиблено концепцію «американського екзистенціалізму».** Дисертантка науково обґрунтовує трансформацію європейської філософської традиції на американському ґрунті. Важливим є спостереження авторки про специфіку «мовчазного» екзистенціалізму героїв Маккарті, *«де вибір здійснюється не в ході інтелектуальних дискусій, а через фізичне протистояння ворожому середовищу»* (с. 68). Цей висновок пояснює поетику лаконізму та мінімалізму, притаманну письменнику. **Уточнено роль зооморфних образів через екзистенційну призму.** Новизна дослідження

виявляється у трактуванні образів тварин (зокрема вовків та коней) не просто як елементів вестерну, а як носіїв автентичного буття (с. 132), це шлях до пошуку власного «Я», що є вагомим доповненням до наявних розвідок із екокритики. **Дістало подальший розвиток дослідження мотиву абсурду.** Дисертантка розширює розуміння абсурду в прозі К. Маккарті, пов'язуючи його не лише з безглуздям буття, а й з певною метафізичною таємницею. Цитата дисертантки ілюструє цей підхід: *«Абсурд у Маккарті – це не фінальна точка відчаю, а "світло у темряві", оскільки усвідомлення абсурдності світу стає для героя відправною точкою для прийняття абсолютної відповідальності за іншого»* (с. 184). Аналіз роману «Дорога» у цьому контексті дозволив авторці переконливо довести, що екзистенціалізм Маккарті еволюціонує від нігілізму до своєрідного етичного стоїцизму.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Аналіз дисертаційної роботи І. І. Шевченко дозволяє стверджувати, що результати дослідження мають суттєве значення для розвитку сучасної філологічної науки, зокрема в галузі американістики та теоретичного літературознавства.

Теоретичне значення роботи полягає у розширенні наукових уявлень про способи художньої трансформації філософських ідей у літературному тексті.

- **По-перше,** авторкою теоретично обґрунтовано специфіку «екзистенціалістського мотиву» як одиниці аналізу, що дозволяє поєднати змістовий (філософський) та формальний (поетикальний) рівні твору. Дисертантка слушно зазначає, що *«теоретичне підґрунтя дослідження базується на розумінні мотиву як стійкого смислового елемента художнього тексту, що в романістиці К. Маккарті набуває*

онтологічного статусу, репрезентуючи граничні стани людського буття» (с. 32).

- **По-друге**, теоретично вагомим є розмежування дисертанткою понять «нігілізм» та «екзистенціалістський абсурд» на матеріалі творів К. Маккарті. Погоджуємося з авторкою, що такий підхід дозволяє уникнути однобічного трактування письменника як «пророка жорстокості» та виявляє гуманістичний потенціал його прози (с. 175).
- **По-третє**, розроблена автором методологічна база для аналізу «прикордонних станів» героя може бути застосована до вивчення творчості інших представників сучасної американської літератури (наприклад, Д. Делілло чи Ф. Рота), що свідчить про універсальність теоретичних висновків. Крім того, авторкою **удосконалена методика мотивно-тематичного аналізу**, а теоретична новизна дослідження підкріплюється вдалим поєднанням філософського та літературознавчого інструментаріїв. Авторка не просто перераховує мотиви, а простежує їхню динаміку від ранніх «південних» романів до пізнього постапокаліптичного періоду, що дає змогу побачити цілісну картину творчого шляху К. Маккарті як «екзистенціаліста за духом».

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій

Аналіз дисертації свідчить про високий ступінь обґрунтованості наукових результатів, що забезпечується вибором репрезентативного матеріалу та використанням надійної методологічної бази.

1. Методологічна релевантність. Дослідження ґрунтується на органічному поєднанні літературознавчого інструментарію (мотивний аналіз, поетика) із філософсько-антропологічним дискурсом. Авторка чітко окреслює теоретичні межі дослідження, спираючись на праці Ж.-П. Сартра, А. Камю, М. Гайдеггера та І.Ялома, що дозволяє їй верифікувати екзистенціалістські

мотиви не як суб'єктивні враження, а як об'єктивні текстові структури. Використання мотивного аналізу як доміантного методу дозволяє простежити трансформацію екзистенційних категорій у художню тканину романів, де мотив постає як смисловий вузол, що зв'язує філософську ідею та сюжетну дію (с. 38).

2. Обґрунтованість ключових наукових положень. Положення, що виносяться на захист, логічно випливають із проведеного аналізу. Зокрема, науково достовірним є твердження про «граничну ситуацію» як структуротвірний елемент прози Маккарті. Погоджуємося з авторкою у тому, що *«...екзистенціалістський вибір у Маккарті завжди детермінований перебуванням героя на межі — фізичної смерті, морального колапсу або цивілізаційної катастрофи»* (с. 84). Це положення підтверджується детальним розбором роману «Кривавий меридіан», де насильство аналізується не як самоціль, а як форма екзистенційного випробування.

3. Достовірність висновків через текстоцентричний підхід. Висновки дисертантки не є декларативними; кожен із них підкріплений ретельним філологічним аналізом першоджерел. Наприклад, обґрунтовуючи трансформацію мотиву свободи у «Прикордонній трилогії», І. І. Шевченко влучно зауважує, що *«свобода для героїв Маккарті — це не відсутність обмежень, а здатність нести тягар власного вибору в умовах абсолютної самотності»* (с. 126). Вважаю цю тезу особливо влучною, оскільки вона пояснює трагізм долі Джона Грейді Коула та Біллі Пархема як персонажів, що свідомо обирають шлях автентичного буття.

4. Обґрунтованість типологізації. Запропонована у роботі класифікація мотивів на аксіологічні та танатологічні (с. 228) є науково доцільною. Вона дозволяє систематизувати складний і часто хаотичний художній світ Маккарті. Авторське бачення мотиву абсурду як «рушійної сили пошуку

сенсу» (с. 189) є переконливим і таким, що корелює із сучасними тенденціями у метамодерному літературознавстві.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності

Оцінюючи дисертаційне дослідження І. І. Шевченко, слід відзначити високий рівень фахової підготовки здобувачки, що виявився у здатності самостійно розв'язати складне наукове завдання — здійснити комплексний філологічний аналіз художньої інтерпретації екзистенціалістських мотивів у творчості К. Маккарті.

1. Системність та цілісність наукового пошуку. Здобувачка продемонструвала зріле вміння формулювати мету та завдання, які мають логічний зв'язок і в сукупності забезпечують розв'язання поставленої наукової проблеми. Рівень виконання завдань є вичерпним: від теоретичного обґрунтування категорії «екзистенціалістський мотив» до практичного аналізу конкретних текстів.

2. Оволодіння методологією наукової діяльності. Ірина Шевченко вільно оперує сучасним методологічним інструментарієм. Особливої уваги заслуговує вміння дисертантки інтегрувати філософські методи (феноменологічний, екзистенційний аналіз) у літературознавчу площину.

- **Метод мотивного аналізу** використано не як формальну фіксацію повторюваних елементів, а як інструмент дешифрування прихованих сенсів.
- **Герменевтичний метод** дозволив авторці здійснити глибоку інтерпретацію «мовчазних» сцен у Маккарті, де відсутність діалогу стає формою вираження екзистенційного вакууму
- **Робота з джерельною базою та академічна доброчесність.** Аналіз списку використаних джерел (235 найменувань) свідчить про високий

рівень володіння здобувачем навичками роботи з іншомовним науковим контентом. Авторка залучає найактуальніші розвідки провідних західних американістів, що дозволяє їй вести дискусію на паритетних засадах. Рівень оволодіння методикою цитування та критичного огляду літератури відповідає академічним стандартам. Слід підтримати авторку в її полеміці з дослідниками, які трактують Маккарті виключно як представника «біологічного натуралізму» (с. 164).

3. Апробація та самостійність висновків. Високий рівень оволодіння науковою методологією підтверджується публікаціями здобувачки у виданнях, що входять до наукометричних баз Scopus та Web of Science. Це свідчить про визнання науковою спільнотою її здатності генерувати нове знання. Висновки до розділів та загальні висновки роботи є самостійними, аргументованими та логічно завершеними.

Практичне значення результатів дослідження визначається широкими можливостями їхнього впровадження в освітній та науковий процеси:

- **У вищій школі:** Матеріали дисертації, зокрема аналіз романів «Кривавий меридіан», «Старим тут не місце» та «Дорога», можуть бути використані при розробці та читанні лекційних курсів з «Історії зарубіжної літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст.», «Літератури США», а також спецкурсів з екзистенціалізму та поетики сучасного роману.
- **Для методичного забезпечення:** Запропонована в роботі схема аналізу екзистенціалістських мотивів (зокрема, таблиця «Типологія художньої експлікації...», с. 228) є готовим інструментарієм для студентів-філологів при написанні курсових та магістерських робіт.
- **У літературознавчій експертизі:** Висновки авторки щодо трансформації жанру вестерну під впливом екзистенціалістської

філософії можуть бути використані критиками та літературознавцями для аналізу сучасного кінематографа (нео-вестерну) та суміжних видів мистецтва.

- **Для перекладознавства:** Глибокий семантичний аналіз ключових понять (свобода, вибір, доля) у текстах К. Маккарті, здійснений у роботі, сприятиме адекватнішій передачі філософського підтексту при перекладі його творів українською мовою.

Практична цінність одержаних результатів підтверджується їх впровадженням у навчальний процес Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, що засвідчено відповідними довідками (с. 18)

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу

Дисертаційне дослідження І. І. Шевченко «Художня інтерпретація екзистенціалістських мотивів у романістиці Кормака Маккарті» за своєю архітектонікою є чітко структурованою, цілісною та завершеною науковою працею.

1. Структура та обсяг роботи. Робота побудована за класичними принципами: від загальнотеоретичних засад до конкретного аналізу текстового матеріалу. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації відповідає вимогам МОН України для здобуття ступеня доктора філософії. Список використаних джерел, що нараховує 235 найменувань (значна частина яких — англomовні критичні розвідки), свідчить про ґрунтовність опрацювання теми. Додаток (с. 228) у формі візуалізованої типології мотивів логічно доповнює основний текст.

2. Зміст розділів та логіка викладу.

- У першому розділі «Екзистенціалізм у філософському та літературознавчому дискурсах» авторка демонструє високий рівень теоретичної підготовки.
- Другий розділ присвячено аксіологічним мотивам. Авторка майстерно аналізує концепції свободи та відповідальності, використовуючи цитати із текстів К. Маккарті для підтвердження своїх тез.
- Третій розділ досліджує танатологічні мотиви (смерть, абсурд, відчай). Важливим є аналіз роману «Дорога», де авторка доводить, що навіть у постапокаліптичному світі «збереження вогню» є екзистенційним актом автентичності.

3. Самостійність та завершеність. Дисертація є результатом самостійного наукового пошуку. Здобувачка виявляє здатність до глибокої інтерпретації складних метафор та символів, дослідження заповнює лакуну в українській американістиці щодо досліджень творчості К. Маккарті, яка досі не була об'єктом системного мотивно-тематичного аналізу. Робота є цілком завершеною, всі поставлені завдання успішно вирішені.

4. Відповідність вимогам щодо оформлення. Оформлення дисертації відповідає чинним вимогам наказу МОН України № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». Текст структурований, рубрикація логічна, посилання на джерела оформлені згідно з державним стандартом. Мова роботи — академічна, грамотна.

5. Академічна доброчесність. Аналіз тексту дисертації та публікацій здобувачки підтверджує дотримання правил академічної доброчесності. Використання ідей інших авторів супроводжується належними посиланнями.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Позитивно оцінюючи загальний рівень дисертаційного дослідження, його наукову новизну та ґрунтовність аналізу, вважаємо за доцільне в порядку

наукової дискусії зупинитися на окремих положеннях роботи, що потребують додаткових пояснень або уточнень:

- 1. Щодо типології мотивів (Розділ 1).** Авторка пропонує чітку бінарну класифікацію екзистенціалістських мотивів на *аксіологічні* та *танатологічні*. Проте, аналізуючи тексти К. Маккарті, ми бачимо, що межа між ними часто нівелюється. Наприклад, мотив *смерті* у романі «Дорога» виступає не лише як танатологічна категорія, а й як вища аксіологічна цінність, що визначає відповідальність Батька перед Сином. У зв'язку з цим виникає питання: чи не варто було б розглянути окрему групу «трансгресивних мотивів», які поєднують ці два вектори?
- 2. Щодо концепції «американського екзистенціалізму» (с. 65-70).** Дисертантка обґрунтовує специфіку американського варіанту екзистенціалізму через категорію «дії». Водночас на с. 82 авторка зауважує, що «герої Маккарті позбавлені рефлексії у класичному розумінні». Виникає дискусійне питання: якщо герой не рефлексує (тобто не усвідомлює свій вибір як екзистенційний акт), чи можемо ми класифікувати його поведінку саме як екзистенціалістську, а не просто як інстинктивну стратегію виживання в умовах фронтиру? На с. 89 авторка зазначає, що «абсурд у К. Маккарті має відчутне релігійне забарвлення». Хотілося б почути детальніші аргументи: чи можемо ми в такому разі говорити про «теїстичний екзистенціалізм» (за типом Г. Марселя), чи це скоріше «негативна теологія»?
- 3. Щодо інтерпретації роману «Кривавий меридіан» (Розділ 2).** Авторка розглядає Суддю як носія ідеї «абсолютного нігілізму та анти-екзистенції» (с. 145). Поділяючи думку про демонізм цього персонажа, все ж таки хочеться дискутувати: чи не є Суддя Холден якраз «над-екзистенціалістом», який повністю прийняв абсурдність світу і через насильство стверджує свою абсолютну свободу («бог — це війна»)? Чи не суперечить трактування його лише як нігіліста складній

філософській риторичі героя? Викликає дискусію твердження на с. 142 про те, що «головний герой роману "Кривавий меридіан" є втіленням чистого нігілізму». Чи не вважає авторка, що в образі Хлопця (the Kid) все ж таки присутні зародки морального опору, які суперечать повному нігілізму Судді Холдена?

4. **При характеристиці мотиву «свободи від»** (Розділ 2) авторка фокусується на соціальних аспектах. На нашу думку, варто було б більше уваги приділити лінгвістичному рівню — як сама мова Маккарті (відсутність розділових знаків, спрощення структур) стає формою «екзистенційного звільнення» від канонів.
5. **Щодо ролі пейзажу як екзистенційного простору.** У роботі приділено значну увагу мотиву кордону (frontier), проте, на наш погляд, поза глибоким аналізом залишився мотив «мовчання природи». Враховуючи цитату авторки про те, що «*природа у Маккарті — це байдужий свідок людської трагедії*» (с. 192), хотілося б почути ширше обґрунтування: чи є цей пейзаж формою «не-буття» (за Сартром), чи він є самостійним суб'єктом, що вступає в діалог із героєм?
6. **Щодо мовної манери письменника.** Дисертантка аналізує змістові мотиви, але дещо менше уваги приділяє формі — специфічному синтаксису Маккарті (полісиндетон, відсутність пунктуації). Оскільки екзистенціалізм — це філософія «оголеного буття», виникає питання: як саме аскетична мовна форма Маккарті корелює з екзистенційною «оголеністю» його героїв? Чи не є сам стиль письма «екзистенціалістським мотивом»?
7. **Перспективи дослідження.** У висновках до 3-го розділу авторка зазначає, що творчість Маккарті є «передчуттям метамодерну». Було б доцільно в тексті дисертації чіткіше окреслити, де саме закінчується «класичний екзистенціалізм» і починається «метамодерний пошук сенсу», особливо в контексті роману «Дорога», який багато критиків вважають фінальним акордом саме модерністської антропології.

Висловлені зауваження та дискусійні питання не применшують високої наукової вартості дисертаційного дослідження І. І. Шевченко, а свідчать про глибокий інтерес до її роботи та стимулюють подальший науковий пошук у цій галузі.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей

Аналіз дисертаційного дослідження та наукових праць Шевченко Ірини Ігорівни дає підстави стверджувати, що здобувачка опанувала глибоку систему теоретичних знань та фахових компетентностей, необхідних для самостійної науково-дослідницької діяльності.

- **Теоретичні знання:** І. І. Шевченко продемонструвала фундаментальне знання історії зарубіжної літератури, сучасних літературознавчих шкіл та екзистенціалістської філософії. Її здатність вільно оперувати складним понятійним апаратом (від гайдеггерівського *Dasein* до метамодерної осциляції) свідчить про високу інтелектуальну культуру.
- **Відповідні вміння та навички:** Здобувачка володіє навичками критичного аналізу художнього тексту, вміє виявляти латентні смисли та здійснювати мотивно-тематичну структурування матеріалу. Вміння вести наукову дискусію на міжнародному рівні підтверджується її публікаціями в авторитетних виданнях, що індексуються базами Scopus та Web of Science.
- **Компетентності:** Рівень сформованості загальнонаукових та спеціальних компетентностей відповідає 8-му рівню Національної рамки кваліфікацій. Авторка виявила здатність до розв'язання комплексних проблем у галузі філології, що мають важливе значення для розуміння сучасного світового літературного процесу.

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам

Дисертаційне дослідження **Шевченко Ірини Ігорівни** на тему «**Художня інтерпретація екзистенціалістських мотивів у романістиці Кормака Маккарті**» відповідає вимогам пунктів 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

З огляду на вищезазначене, вважаю, що **Шевченко Ірина Ігорівна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю **035 Філологія** (галузь знань 03 Гуманітарні науки).

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук,
професор кафедри англійської філології та перекладу
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Підпис О.Г.Шостак засвідчую

О.Г. Шостак

Вчений секретар

Східноукраїнського національного університету

ім. Володимира Даля

кандидат технічних наук, доцент

Г.О. Бойко